

ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΨΗΛΑ

ΓΙΑΝΗΣ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ

Την Ψυχή Ψηλά

*Πέντε γυναίκες που μου δίδαξαν
την αντίσταση στον φασισμό, στον αυταρχισμό
και στον σοβινιστή μέσα μου*

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Βιογραφίες-Ντοκουμέντα-Μαρτυρίες
Γιάννης Βαρουφάκης, Την Ψυχή Ψηλά:
Πέντε γυναίκες που μου δίδαξαν την αντίσταση στον φασισμό,
στον αυταρχισμό και στον σοβινιστή μέσα μου
Τίτλος αρχικής αγγλικής έκδοσης: *Raise Your Soul:*
A Personal History of Resistance
Μακέτα εξωφύλλου: Θανάσης Γεωργίου
Διορθώσεις: Ευαγγελία Δάλκου
Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης
Copyright © Yanis Varoufakis, 2025

This edition is published by arrangement with Aevitas Creative
Management in conjunction with Ersilia Literary Agency,
Den Haag, Netherlands. All rights reserved.

Πρώτη έκδοση στην αγγλική γλώσσα από τις εκδόσεις
The Boldey Head, Λονδίνο, 2025
Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,
Αθήνα, Ιούλιος 2026
ΚΕΤ Κ201 ΚΕΠ 426/26
ISBN 978-618-07-1718-1

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΙΝΘΟΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Για τις ατρόμητες γυναίκες
που ανυψώνουν τις ψυχές μας
μετατρέποντας τις ψιθυριστές ελπίδες
σε φωνές αντίστασης*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Πρόλογος</i>	11
Ελένη.....	17
Άννα.....	79
Τρισεύγενη	219
Γεωργία	359
Δανάη.....	435
<i>Επίλογος</i>	525

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το σκοτάδι που μας κυνηγούσε για καιρό με πρόλαβε πριν από περίπου δύο χρόνια. Δεν ήταν από εκείνα τα σκοτάδια που απλώς σκοτεινιάζουν τον νου – αυτό το σκοτάδι έμοιαζε να τον καταπίνει. Τη μαυρίλα του την ένωσα να διαχέεται γρήγορα μέσα μου. Καμιά σχέση δεν είχε με τις απαλές σκιές που γεννά το λιόγευμα. Το μαύρο του έσταζε κατήφεια, από εκείνες που ποτίζουν τον ίδιο τον ιστό της ύπαρξης.

Κάπου στα βόρεια της Αίγινας, πολύ πιο κοντά απ' όσο θέλουμε να πιστεύουμε, τα ουκρανικά Ηλύσια Πεδία καταβρόχθιζαν ζωές με την αδίστακτη ακρίβεια καλορυθμισμένου μηχανικού τέρατος. Κι από την καμένη γη της Παλαιστίνης ο άνεμος παρέσυρε προς το νησί μας την αποπνικτική μυρωδιά της γενοκτονίας, την πέρανε πάνω από ολόκληρη την Ανατολική Μεσόγειο, έως ότου με βρει για να μου θυμίσει, λες και το είχα ανάγκη, πόσο εύθραυστες είναι οι μεγάλες υποσχέσεις που δίνει η ανθρωπότητα στον εαυτό της.

Και δεν ήταν μόνον οι πόλεμοι. Η μυρωδιά του φασισμού έσπαγε τη μύτη, αφήνοντας μια ξινή, μεταλλική γεύση στο πίσω μέρος του στόματος. Οι τρεις σιγοφιθουρισμένες λέξεις Γυναίκα-Ζωή-Ελευθερία, που οι Κούρδισσες ηρωίδες τις κρατούσαν στις χούφτες τους σαν μικρά κεριά ελπίδας, ελπίδας που κάποια στιγμή έμοιαζε να τρεμοπαίζει στα όρια του εφικτού, είχαν πλέον σβήσει κάτω από τη βαριά μπότα της ανδρόσφαιρας – σαν οι τρεις αυτές λέξεις να μην είχαν ειπωθεί ποτέ.

Ο αυταρχισμός, αυτή η ύπουλη πανούκλα του μυαλού, εισχωρούσε στο μεδούλι της ζωής. Οχυρωνόταν ως η νέα τάξη. Μ' έσφιγγε σαν μέγγενη λίγο περισσότερο κάθε μέρα που περνούσε. Τότε εμφανίστηκε κι ο μπράβος που με ισοπέδωσε μπροστά στους συντρόφους μου, των οποίων η έκφραση εναγώνιας ανημποριάς με τσάκισε βαθύτερα απ' ό,τι μπορούσε να με τσάκισει η σιδηρογροθιά του δράστη. Για μήνες με στοίχειωνε η οδύνη στα μάτια της Δανάης, όχι τόσο που χτυπήθηκα, αλλά που εκείνη δεν πρόλαβε, αυτή τη φορά, να αντιδράσει όπως είχε κάνει παλιότερα, στον ίδιο μάλιστα χώρο.

Μήνες μετά, εντός ενός έτους, την ώρα που ο φασισμός ανέκαμπτε, οι σύντροφοί μου κι εγώ υποστήξαμε τρεις απανωτές εκλογικές ήττες. Έπιασα τον εαυτό μου να νιώθει σαν χαρακτήρας ταινίας επιστημονικής φαντασίας, παγιδευμένος σε σαδιστική προσομοίωση, καταδικασμένος να επαναλαμβάνει τις ίδιες λυσσαλέες προσπάθειες ξανά και ξανά με τα ίδια αποτελέσματα.

Για πρώτη φορά ένιωσα τα χρόνια μου, τη βαρύτητα των έξι και βάλε δεκαετιών, ως μια ακατανίκητη βαρύ-

τητα που με τράβαγε προς το χώμα σαν ογκόλιθος, ψυχρός, βαρύς, αναπόφευκτος. Ήμουν στις καθυστερήσεις του δεύτερου ημιχρόνου μου πια, με τον κόσμο να δείχνει τρεμάμενος, βαρύς και σκοτεινός, σε μια εποχή που τα σταφύλια της οργής βάραιναν, σκούρα, μεγάλα, σκοτεινά, έτοιμα για τον πιο σκληρό τρύγο.

Τότε ήταν που στράφηκα στις πέντε γυναίκες που με διαμόρφωσαν, των οποίων τις ιστορίες κουβαλούσα μέσα μου σαν κρυφές δάδες. Θα καθόμουν να τις καταγράψω, αποφάσισα, όχι για να αποδράσω από το σκοτάδι αλλά για να μονομαχήσω μαζί του, να αφήσω τις φωνές τους, τη δύναμή τους, την αγάπη τους να με ανορθώσουν, όπως έκανε η μητέρα μου. Εκείνη ήξερε πώς να ανελκύει την ψυχή, πώς να εντοπίζει το φως μέσα στο πιο πηχτό σκοτάδι. Ναι, θα κατέγραφα τις ιστορίες τους, θα τις διέσωζα από τη λήθη, όχι για κάποιον άλλο λόγο, αλλά μόνο και μόνο για να ξανασηκωθώ.

Απεδείχθη μία από τις καλύτερες αποφάσεις μου. Η καταγραφή των ιστοριών τους άνοιξε μια πύλη σε κάτι πολύ μεγαλύτερο: στις καταβολές της σημερινής μας κατάστασης, της ολικής επιστροφής του αυταρχισμού. Γράφοντας για εκείνες, ένιωσα σαν να κλέβω ματιές μέσα από μια σκουληκότρυπα στον χωροχρόνο που συνδέει το παρελθόν με το σήμερα, που γεφυρώνει την ευρύτερη περιοχή μας, τα στενά της Αθήνας, τα φαράγγια της Κρήτης και τις βουνοκορφές της Πελοποννήσου με το Κάιρο, τη Βόρεια Ευρώπη, την Αμερική, ακόμα και την Αυστραλία. Κάθε πρόταση που ενέπνευσαν οι πέντε αυτές γυναίκες κουβάλαγε στην πλάτη της το

μουρμουρητό της αντίστασης, έναν τρόπο να αφηγήσεις τον uber-πατέρα, που σου υπόσχεται να σε κάνει ξανά σπουδαία ή σπουδαίο, εφόσον, φυσικά, υποταχθείς στην επικυριαρχία του, στην εκμεταλλευτική του δύναμη, στα ντιλς του. Κάθε λέξη που έγραφα ανέλκυε λίγο ακόμα την ψυχή μου. Μέχρι που, στο τέλος, όταν το βιβλίο ολοκληρώθηκε πια, το πέπλο της βαριάς θλίψης εξανεμίστηκε.

Το βιβλίο αυτό, έτσι όπως αυθόρμητα προέκυψε, ανήκει στην παράδοση της Μυθιστορηματικής Ιστορίας – είναι μια ειλικρινής προσπάθεια να γεφυρώσω τα κενά μεταξύ των ιστορικών γεγονότων και όσων θυμάμαι, κρατώντας παράλληλα μακριά την παρόρμηση να αποικίσω το παρελθόν με τους μύθους του παρόντος μου. Κατά τη συγγραφή του είχα ένα πλεονέκτημα: σε αντίθεση με ιστορικούς μελετητές μακρινών από αυτούς γεγονότων, ήμουν βαθιά μπλεγμένος στη ζωή των πέντε πρωταγωνιστριών μου. Εκτός από τις, ακόμα, ζωντανές αναμνήσεις μου, είχα πρόσβαση σε υλικό που επί δεκαετίες μάζευε σκόνη σε συρτάρια και ντουλάπες του σπιτιού της οδού Ναϊάδων, όπου μεγαλώσαμε η αδερφή μου κι εγώ: επιστολές, ημερολόγια, φωτογραφικά άλμπουμ –ένα εκ των οποίων πηγαίνει πίσω στην Αίγυπτο της δεκαετίας του 1920– αλλά και τριάντα επτά μικρές ταινίες των 8 mm, που τράβηξε ο πατέρας μου, τις οποίες ακόμα κρατάω ως κόρην οφθαλμού σε ένα πορτοκαλί χαρτόκουτο δίπλα στο γραφείο μου.

Από την πρώτη μέχρι την τελευταία σελίδα, κάθε φορά που βάζω λόγια στα στόματα των πρωταγωνι-

στριών μου, το κάνω επειδή έτσι τα θυμάμαι ή επειδή έτσι μου τα μετέφεραν άνθρωποι εμπιστοσύνης ή, κάποιες φορές, επειδή ήμουν σίγουρος, λόγω της εμπειρίας μου του πώς μιλούσαν, ότι ήταν λόγια που θα έλεγαν, θα τα αναγνώριζαν ως δικά τους. Κι όταν αραδιάζω διαλόγους, το κάνω για να αποδώσω την ουσία των γυναικών που γνώρισα – τη φωνή τους, το πνεύμα τους, έτσι όπως το εξέλαβα μετά από δεκαετίες εμβάπτισης στον κόσμο τους.

Δύο άλλες γυναίκες που εμφανίζονται σποραδικά στο βιβλίο –η αδερφή μου και η κόρη μου– ήταν πολύ νεότερες για να πρωταγωνιστήσουν κι αυτές σε τούτο το χρονικό. Ωστόσο, είναι και για εκείνες –ίσως ιδίως για εκείνες– που έγραφα το βιβλίο αυτό, ελπίζοντας ότι θα δουν τον εαυτό τους μέσα στο μεδούλι του, ότι θα το αναγνωρίσουν ως χρονικό και της δικής τους κληρονομιάς, ένα χρονικό που σιγοφιθυρίζεται από το 1923 ως τώρα.

Αποτελεί, επιπλέον, κρυφή μου ελπίδα ότι διαβάζοντας αυτό το χρονικό –της Ελένης, της Άννας, της Τρισεύγενης, της Γεωργίας και της Δανάης– κι εσύ, αγαπητή αναγνώστρια, κι εσύ, αγαπητέ αναγνώστη, ίσως νιώσεις τη διάθεσή σου να τα βάλεις με τον αυταρχισμό, τον φασισμό, τον σοβινισμό, να ατσαλώνεται, την ψυχή σου να ανελκύεται, έστω και λίγο.

Γιάνης Βαρουφάκης, Απρίλιος 2026

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ελένη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΨΗΛΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ

Με το που το ταξί άφησε πίσω του την Εκάλη και μπήκε στη Δροσιά, ένα σφίξιμο στο πρόσωπο της Ελένης με προειδοποίησε ότι φτάναμε. Καθώς το αυτοκίνητο σταματούσε μπροστά στην είσοδο του μικρού, μοντέρνου για την εποχή, ξενοδοχείου, η Ελένη με αγκάλιασε με το δεξί της χέρι, ψιθυρίζοντας στο αριστερό μου αυτί «ψηλά την ψυχή, αγόρι μου». Τα ερμητικά κλειστά παντζούρια κάθε μπαλκονόπορτας κι η έρημη είσοδος ήταν το πρώτο σημάδι ότι δεν επρόκειτο για συνηθισμένο ξενοδοχείο. Το δεύτερο ήταν δύο αγριωποί ένστολοι που, με τα διακριτικά ΕΣΑ στα περιβραχιόνιά τους, περπατούσαν πάνω κάτω στο πεζοδρόμιο.

Ήταν αρχές Σεπτέμβρη του 1969. Το Ξενοδοχείο «Τα Πευκάκια» είχε επιταχθεί από την ΕΣΑ, τη δική μας εκδοχή της Γκεστάπο, για να μετατραπεί σε προσωρινή φυλακή πολιτικών κρατουμένων που, λόγω της ιδιαιτερότητάς τους, προβλημάτιζαν το καθεστώς. Ένας από

αυτούς ήταν ο Παναγιώτης –ο μεγαλύτερος αδελφός της Ελένης και αγαπημένος μου θείος–, τον οποίο είχαμε έρθει να επισκεφτούμε. Η Ελένη, στον ένατο μήνα έγκυος στην αδελφή μου, βγήκε από το ταξί με δυσκολία και χρειάστηκε να ακουμπήσει στον ώμο μου για να ανακτήσει την ισορροπία της – μια στιγμιαία στήριξη που επιστρέφει ως γλυκιά ανάμνηση, ξανά και ξανά, μέχρι σήμερα.

Καθισμένοι μπροστά από τη ρεσεψιόν, με συναισθήματα κάπου μεταξύ προσμονής και τρόμου, περιμέναμε. Λίγη ώρα αργότερα, ένας στρυφνός τύπος με σκοτισμένο καφέ κοστούμι κατέφτασε με κουστωδία ένστολων μπράβων στο κατόπι του. Καθώς περνούσε μπροστά μας, κοντοστάθηκε, μας κοίταξε ανέκφραστα, πρώτα εμένα, μετά την Ελένη. Εξοργισμένος που εκείνη, καθισμένη, απέφευγε το βλέμμα του, της άρπαξε βίαια το σαγόνι, την ανάγκασε να τον κοιτάξει και τη χαστούκισε στο πρόσωπο ουρλιάζοντας: «Όταν σε κοιτάζω εγώ, θα με κοιτάς κι εσύ. Το κατάλαβες, πουτάνα;» Ικανοποιημένος, στράφηκε προς το μέρος μου, χαμογέλασε πλατιά και με το ίδιο χέρι μού χάιδεψε το κεφάλι λέγοντας χαμηλόφωνα: «Μπράβο, να ένα καλό παιδί», προτού απομακρυνθεί στο εσωτερικό του ξενοδοχείου γελώντας. Η Ελένη με κοίταξε, μισοχαμογελώντας. «Τι σου είπα;» είπε κρατώντας το αριστερό μου χέρι: «Κράτα την ψυχή σου ψηλά, κάν' την να πετάξει πάνω από τη βρόμα».

Δεν θυμάμαι πόση ώρα περιμέναμε ή τι μεσολάβησε ως τη στιγμή που βρεθήκαμε, υπό τη συνοδεία ενός εκ

των εσατζήδων, μπροστά από την πόρτα του δωματίου-κελιού του Παναγιώτη. Αν και ήταν μέρα-μεσημέρι, τα επτασφράγιστα παντζούρια κρατούσαν το δωμάτιο σκοτεινό, και το ημίφως που κατάφερε να εισβάλει στο δωμάτιο γινόταν ασπίδα προστασίας από τη θέα του προσώπου του μετά από εβδομάδες ανελέητων ανακρίσεων και βασανιστηρίων. Πολύ προτού τα μάτια μου συνηθίσουν στο σκοτάδι αρκετά ώστε να διακρίνω το περίγραμμα του προσώπου του, άκουσα τη χαρακτηριστική φωνή του και ένιωσα την απαλή του αγκαλιά. Αποφασισμένος να ελαφρύνει τη βαριά ατμόσφαιρα, με βομβάρδισε με ερωτήσεις για το σχολείο, με αστειάκια για την Ελένη και, γενικότερα, με μια χιουμοριστική διάθεση που κατάφερε να με κάνει να μισογελάσω. Στο μεταξύ, η Ελένη παρακολουθούσε τον αδελφό και τον γιο της να προσποιούνται ότι βρίσκονταν κάπου αλλού.

Το επόμενο που θυμάμαι είναι τον Παναγιώτη να λέει: «Έχω κάτι για σένα, μπας και με συγχωρήσεις που είμαι τόσο κακός νονός». Για να το βρει, γονάτισε δίπλα στο κομοδίνο και με το δεξί του χέρι έψαξε κάτω από το κρεβάτι, ώσπου το βρήκε. Όταν ξανασηκώθηκε, τον είδα να κρατά ένα αεροπλανάκι που είχε φτιάξει από σπίρτα, τσιγαρόχαρτο και χαρτόνι – επιβεβαιώνοντας ότι τα χέρια του έπιαναν ακόμα. Ενώ τα δυο αδέλφια μιλούσαν χαμηλόφωνα, εγώ είχα στρογγυλοκαθίσει στο πάτωμα εκστασιασμένος με το αεροπλανάκι μου, τον τύπο του οποίου, καθώς τον είχα δει στον κινηματογράφο σε άπειρες πολεμικές ταινίες, τον αναγνώρισα αμέσως: ήταν ένα Στούκας, ένα Junkers Ju 87, για να είμαι

τεχνικά ακριβής, το οποίο μάλιστα έφερε από έναν Σιδηρού Σταυρό σε κάθε φτερό και σβάστικες στο πηδάλιο – ένα πραγματικά ανατριχιαστικά ακριβές μοντέλο του βομβαρδιστικού κάθετης εφόρμησης της Λουφτβάφε, το οποίο στα πρώτα χρόνια του πολέμου έσπερνε τον πανικό στην Ευρώπη και στη Βόρεια Αφρική.

Όταν ένα δυνατό χτύπημα του φρουρού στην πόρτα σηματοδότησε το τέλος της επίσκεψής μας, ο Παναγιώτης μάς αγκάλιασε και μου θύμισε να μην ξεχάσω το Στούκας μου. «Ναζιστικό αεροπλάνο; Είσαι σοβαρός;» τον ρώτησε η Ελένη αηδιασμένη. «Φυσικά, αυτό μπορεί να τον αφήσουν να το πάρει – σαν καλοί ναζιστές που είναι, μπορεί και να το εκτιμήσουν» απάντησε εκείνος παιχνιδιάρικα. Δεν είχε άδικο. Όταν βγήκαμε στον διάδρομο, ένας περαστικός δεκανέας που πρόσεξε το Στούκας μου, τις σβάστικές του ιδίως, μόρφασε επιδοκιμαστικά.

Πίσω στη ρεσεψιόν, όπου όσο η Ελένη περίμενε να παραλάβει την ταυτότητά της μας πέρασαν από σωματικό έλεγχο, δυο άλλοι εσατζήδες βρήκαν την ευκαιρία να κάνουν το κομμάτι τους μαζί μας. «Τι 'ναι τούτο;» ρώτησε ο ψηλότερος από τους δύο με απειλητική φωνή που καμωνόταν την ειρωνική. «Σου 'φτιαξε Στούκας, ε; Πετάει κιόλας;» Προτού προλάβω να αντιδράσω, μου βουτάει το αεροπλανάκι και το εκσφενδονίζει με δύναμη προς τον τοίχο, λες και ήτανε σαίτα. Ήταν ο τρόπος του να προβοκάρει την Ελένη, ελπίζοντας ότι μια θυμωμένη αντίδρασή της θα του έδινε το έναυσμα να βγάλει τον ακόμα χειρότερό του εαυτό. Η Ελένη όμως δεν